

РЕЦЕНЗІЯ

заступника директора з науково-інноваційної роботи
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
доктора психологічних наук, професора, члена-кореспондента
НАПН України, Кокуна Олега Матвійовича
на дисертаційну роботу Тарасової Валерії Валеріївни на тему «Вплив
типу прив'язаності на формування стресостійкості підлітків», подану
на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053
«Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність дисертаційного дослідження Валерії Тарасової наразі зумовлена необхідністю вирішення загальнонаціональної проблеми підвищення стресостійкості української нації в умовах повномасштабного російського вторгнення. Зокрема, воно пов'язане із проблемою стресостійкості такої достатньо уразливої вікової групи як підлітки. Адже висока стресостійкість, дійсно, є запорукою збереження психічного здоров'я особистості впродовж всього життя.

Дисертаційне дослідження має достатньо чітку та послідовну побудову, у відповідності до поставленої в ній мети та послідовних завдань, спрямованих на її досягнення.

У першому його розділі роботи здійснено необхідний теоретичний аналіз питань, безпосередньо дотичних до проблеми формування стресостійкості у підлітків. Зокрема, проаналізовані загальнонаукові підходи до розуміння феномену стресостійкості у підлітковому віці, розглянуто питання можливості зумовлення стресостійкості підлітка, властивим йому типом прив'язаності, а також ключові аспекти сприяння формування стресостійкості підлітків через засоби психокорекції. На нашу думку, найбільш важливими здобутками цього розділу можна вважати авторську модифікацію покрокової моделі формування здатності до «пошуку допомоги

у проблемній ситуації» у дитини, обґрунтування вихідних позицій дослідження та формулювання його основної гіпотези.

Другий розділ роботи присвячено викладенню процедури та методів проведеного емпіричного дослідження, а також докладному аналізу отриманих в його ході результатів. Досліджувану вибірку можна оцінити як цілком репрезентативну, оскільки до неї ввійшли 125 молодших підлітків віком від 11 до 13 років, диференційованих на 4 групи, відповідності до типу прив'язаності. В дослідженні було застосовано, в цілому, відповідний його задачам та сутності досліджуваного феномену набір діагностичних підходів та методик. Зокрема, тест на визначення якості прив'язаності, опитувальник «Копінг-стратегії», багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» тощо.

Здійснений аналіз отриманих емпіричних результатів було спрямовано на визначення відмітних особливостей поведінки та копінг-стратегій підлітків з ненадійними типами прив'язаності у стресових ситуаціях, а також з'ясування характеристик взаємозв'язку між типом прив'язаності підлітка та рівнем його стресостійкості. Зокрема, цікавим та достатньо природним виглядає те, що підлітки з унікаючим типом прив'язаності більше схильні до стратегії уникання та вирізняються нижчим рівнем адаптивності. Підлітки з тривожно-амбівалентного типу більш сильні до пошуку соціальної підтримки і менш до активного вирішення проблем. А дезорганізований постійно тривожний тип має вищу схильність до соціальної підтримки та уникання, з меншим використанням конфронтаційних та планувальних стратегій копінгу.

У третьому розділі дисертації наведено обґрунтування, зміст та результати апробації розробленої дисертанткою психотехнології психорекційної допомоги підліткам з ненадійним типом прив'язаності. Зокрема, ключовими складовими такої психотехнології можна вважати визначення змістовної наповненості блоків психотехнології розвитку стресостійкості підлітків, загальну схему групової роботи з підлітками,

модель психологічної корекції стресостійкості підлітків засобами психодинамічного підходу, а також програму психологічної корекції стресостійкості підлітків, що складається з трьох блоків: діагностичного, групової та індивідуальної роботи.

Результати експериментальної апробації розробленої дисертанткою психотехнології психологічної допомоги підліткам з ненадійним типом прив'язаності достатньо переконливо довели її ефективність. Це, зокрема, виявилось у підвищенні рівня стресостійкості підлітків експериментальної групи. Вважаємо, що ця психотехнологія може бути достатньо *широко використаною* у освітніх закладах відповідного профілю, а також практичними психологами при наданні індивідуальної та групової психологічної допомоги підліткам, для яких властивий проблемний тип прив'язаності.

До **найбільш вагомих результатів** роботи, які мають необхідні ознаки наукової новизни та обґрунтованості, на наш погляд, слід віднести: розробку, апробацію та практичне впровадження програми психологічної корекції стресостійкості підлітків та практичних підходів щодо соціально-психологічної допомоги підліткам у важких життєвих ситуаціях; визначення особливостей поведінки та копінг-стратегій підлітків з ненадійними типами прив'язаності у стресових ситуаціях; з'ясування характеристик взаємозв'язку між типом прив'язаності підлітка та рівнем його стресостійкості; обґрунтування можливості застосування психодинамічних технік у роботі, спрямованій на підвищення стресостійкості підлітків. Відповідно, **поставлене** в роботі **наукове завдання** можна вважати **виконаним на високому рівні**.

Результати дисертаційного дослідження мають апробацію на двох масових наукових заходах та повністю викладені у 6 наукових працях. **Рівень наукових публікацій** здобувачки також можна оцінити як **належний**,

оскільки серед них 3 статті опубліковано у фахових виданнях переліку МОН України.

Таким чином, якісно здійснений теоретичний аналіз проблеми, застосування адекватних стосовно поставлених завдань методів дослідження та обробки даних, репрезентативна вибірка, належний аналіз та узагальнення отриманих емпіричних результатів, свідчать про *гарний рівень оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності та високий науковий рівень дисертаційної роботи*. Поставлені в роботі *наукові завдання є повністю виконаними*.

Разом з тим, до дисертаційної роботи можна висловити певні *зауваження та побажання* дискусійного характеру:

1. На нашу думку, не можна вважати досить вдалим вибір для дослідження такої методики як «Визначення стресостійкості та соціальної адаптації» (Т. Холмса і Р. Раге), оскільки тестовий матеріал методики не цілком відповідає віковим особливостям обраної вікової групи – молодші підлітки. Цей тестовий матеріал містить стресові ситуації, яких в цій віковій групі, в принципі, бути не може. Наприклад, смерть чоловіка (дружини), розлучення, тюремне ув'язнення, одруження, звільнення з роботи, вихід на пенсію тощо.

2. Вважаємо, що більш докладного коментування потребує той факт, що з 125 досліджуваних підлітків лише у 25 (20%) властивий їм тип прив'язаності з було схарактеризовано як надійний. Відповідно, для 80% було властиві ненадійні типи прив'язаності. Тому цікаво було б почути думку авторки щодо причин подібного стану речей і можливостей завчасної профілактики такого несприятливого явища.

3. Робота не позбавлена огріхів оформлення. Наприклад, у наведеній у таблиці 3.6. (С. 191) досить важко зрозуміти представлені там кількісні дані.

4. У загальних висновках, вважаємо, необхідно було б більш докладно розкрити результативність розробленої та апробованої психокорекційної програми.

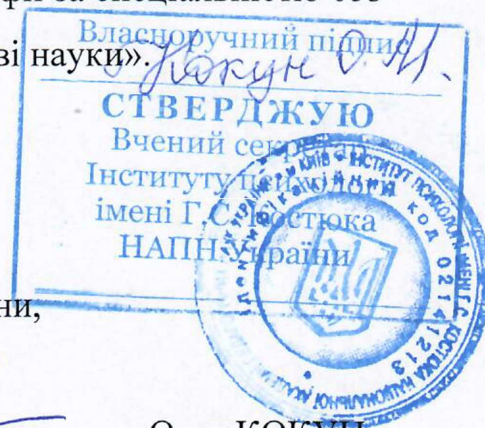
Однак, висловлені зауваження та побажання, маючи дискусійний характер, не знижують достовірність та наукову цінність викладених в дисертації наукових результатів, і цілком можуть бути враховані здобувачкою у своїй подальшій науковій роботі.

Висновок:

Аналіз дисертаційної роботи «Вплив типу прив'язаності на формування стресостійкості підлітків» дає підстави для висновку про те, що ця робота є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для галузей вікової психології та дитячої психотерапії, вирішуючи актуальне науково-практичне завдання. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України № 759 від 31.05.2019 р.), а її авторка Тарасова Валерія Валеріївна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент:

заступник директора з науково-інноваційної роботи
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

Олег КОКУН